

01

Директива ЕУ о заштити узбуњивача: Српски закон узор, Немачка кочи усвајање

Крајем јануара одржан је први састанак представника Европског парламента, Европске комисије и представника држава чланица ЕУ (Европског савета) у вези са усвајањем директиве о заштити узбуњивача. Том директивом, која би могла да буде усвојена пре избора за Европски парламент у мају ове године, све чланице Европске биће обавезане да усвоје законе о заштити узбуњивача. Неке државе, као Уједињено Краљевство, Француска, Италија и Република Ирска, већ имају овакве законе, али нема га – на пример – Немачка, која се у досадашњем току незваничних преговора показала као заштитник интереса великих компанија, противника директиве, а не запослених који указују на злоупотребе које штете грађанима целе Европе. Преговори три институције ЕУ, такозвани тријалог, нису јавни и не постоји рок за усвајање коначног текста директиве, па посматрачи из цивилног сектора нису уверени да ће директива бити усвојена пре сазивања новог Европског парламента. Главни поборник директиве у

сadaшњем сазиву је посланичка група „зелених“, а за усвајање се залажу и синдикати запослених у институцијама ЕУ, који подсећају на случајеве у којима су узбуњивачи допринели заштити интереса грађана – пре свега кроз откривање незаконитог избегавања плаћања пореза од стране великих фирми. Међународна мрежа за узбуњивање (Whistleblowing International Network), која окупља организације које се баве узбуњивањем и чији је Пиштаљка оснивач, упутила је коментаре на нацрт директиве посебно критикујући предложену одредбу да узбуњивач о уоченим злоупотребама обавезно мора прво да обавести свог послодавца. Уколико би најпре обавестио надлежни државни орган, не би добио судску заштиту. То је у супротности са основним принципима заштите узбуњивача, наводи се у овим коментарима, и као добар пример помиње српски закон, који узбуњивачу омогућава да у исто време о злоупотребама обавести и послодавца и надлежне органе.

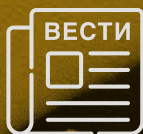
Према ставу који ће у тријалогу бранити Европски савет, све фирме – и приватне и јавне – које имају више од 50 запослених мораће да имају канале за пријављивање неправилности. Узбуњивачи ће морати да користе ове канале а надлежни државни орган могли би да обавесте тек ако послодавац у року од три месеца не предузме ништа. Усвојена је и одредба слична оној у српском закону, па ће заштиту осим запослених моћи да добију и волонтери, приправници, власници акција... Агенција Ројтерс објавила је, позивајући се на записник са састанка Европског савета, да су Луксембург, Ирска и Мађарска тражили да се од заштите изузме узбуњивање у вези са пореским

прекршајима, али је превагнуо став коалиције већих чланица ЕУ, укључујући Немачку, Француску и Италију, да буду заштићени и узбуњивачи који пријављују ове злоупотребе. ■

Савет Европе за побољшање заштите узбуњивача

Парламентарна скупштина Савета Европе, најстарије и највеће паневропске организације, започела је рад на извештају о побољшању заштите узбуњивача у целој Европи. За известиоца је постављен француски политичар Силван Васерман, члан странке председника Емануела Макрона, а рок за подношење извештаја је март следеће године.

Узбуњивачи су кључни за стабилност фирми, а системи за пријављивање корупције и других злоупотреба помажу да компаније буду профитабилније, показало је до сада највеће истраживање спроведено у САД. Што више запослених користи унутрашње системе за узбуњивање, тиме се смањује број тужби против фирме и износа који се исплаћују за одштету.

Савезни суд у САД одбија да скине ознаку тајности са докумената који би помогли узбуњивачу Денису Нејтану Кејну. Овај узбуњивач пријавио је могућу корупцију између Фондације Клинтон и руске нуклеарне агенције Росатом. Судију која одбија да објави документа поставила је Хилари Клинтон.

Македонски обавештајци Ђорђи Лазаревски и Звонко Костовски враћени су на посао у министарству унутрашњих послова. Њих двојица су у јавност 2015. године пустили снимке незаконитог прислушкивања опозиције, после чега је Лазаревски 11 месеци био у затвору. Обојица су добила отказе, а нова влада их је вратила на посао.

Холандски извештај: Пиштаљка враћа поверење грађана у правосуђе

02

Србија и Пиштаљка нашле су се међу десет земаља са којима се Холандска агенција за узбуњиваче („Кућа за узбуњиваче“, државна институција која пружа заштиту запосленима који пријављују злоупотребе) поредила у после првих годину дана рада. У анализи коју су за потребе ове агенције израдили Универзитет у Утрехту и Универзитет у Гриничу, Србија се као у ретко којој области нашла у светском врху, раме уз раме са Сједињеним Државама, Француском, Уједињеним Краљевством и Израелом. Не само то, већ је Пиштаљка посебно поменута као фактор који враћа поверење грађана Србије у правосуђе, пошто узбуњивачима даје савете, пружа правну помоћ и пише о њима.

Србија се на више места помиње у извештају, пре свега да је на листи земаља, уз Француску, Ирску, Уједињено Краљевство и САД у којима организације цивилног друштва имају важну улогу чувара узбуњивања као јавног интереса. Поред тога, Србија је једина земља која правну заштиту пружа лицима повезаним са узбуњивачем.

Холандски истраживачи наводе да је Пиштаљка финансијски независна од власти, што, процењују они, објашњава део њеног успеха, будући да грађани Србије немају превелико поверење у органе власти. Интересантно је погледати табелу о броју стално ангажованог особља у организацијама које се баве заштитом узбуњивача.

Држава и институција	Број стално ангажованог особља за истраживање, превенцију и/или психолошку подршку
Белгија: Фламандски омбудсман	1 за саветовање и истраживање
Белгија: Федерални омбудсман	3 за саветовање и истраживање
Француска: Омбудсман	4 планираних за саветовање и истраживање
Холандија	5 за саветовање, 4 за истраживање, 3 за превенцију, 1 за психолошку помоћ
Израел	6 за саветовање и истраживање, 1 за психолошку помоћ
Србија (Пиштаљка)	7 за саветовање и психолошку подршку, 7 за истраживање и превенцију
САД (организација Пројекат за одговорну власт)	23 за саветовање, истраживање и превенцију

Косово усвојило закон о заштити узбуњивача: Избачена кључна одредба

03

На Косову је крајем децембра ступио на снагу нови Закон о заштити узбуњивача, чиме је ван снаге стављен претходни, необичног назива – Закон о информаторима (дошницима) из 2011. године.

Нажалост, из коначног текста избачена је одредба о привременим судским мерама за заштиту узбуњивача, кључна за примену оваквог закона. У нацрт закона ова одредба убачена је после консултација радне групе косовског министарства правде са представницима Пиштаљке и објашњења да се у централној Србији привремена мера показала као најефикасније средство за заштиту узбуњивача. Усвајање закона о заштити узбуњивача било је један од услова које је Косову поставила Европска унија за укидање визног режима.

Иако је нови закон по садржају знатно бољи него претходни, а верзија на српском језику далеко разумљивија, и у овом закону остало је неколико важних пропуста у преводу који очас, од језичких, могу да постану озбиљне правне недоумице. (Сви закони на Косову усвајају се на албанском и

српском, али верзије на српском често су неразумљиве и правно нелогичне.)

У члану 21, који се односи на безбедносне делатности, обавештајна делатност се преводи као – интелигенција. У српској верзији овај члан се зове – Узбуњивање у вези националне, безбедности, заштите, интелигенције и међународних односа – док на албанском пише Узбуњивање у вези са националном безбедношћу, заштитом, обавештајном службом и међународним односима.

Тако и став један овог члана на српском звучи конфузно: Када се унутрашње или спољашње узбуњивање, према овом закону, односи на класификовану информацију, националну сигурност, заштиту, интелигенције и међународне односе, узбуњивач пријављује надлежном органу за ове области. ■

Фондације за отворено друштво: Пиштаљка као пример

04

У истраживању које је обухватило седам земаља ЕУ и Србију примери из праксе Пиштаљке нашли су истакнуто место и још једном потврдили да је рад Пиштаљкиног Саветовалишта за узбуњиваче, али и целог српског правосуђа, привукао пажњу стручњака.

У студији британског експерта за узбуњивања Ешлија Севица (Ashley Savage) „Узбуњивачи за промене: Друштвена и економска цена и корист цурења информација и узбуњивања“ коју су објавиле Фондације за отворено друштво, Пиштаљка и Србија су били референтни примери у оквиру разматрања да ли је Европској унији потребан јединствен начин регулисања ове материје.

Пошто је Ешли Севиц проучио системе Аустрије, Немачке, Шпаније, Холандије, Италије и Уједињеног Краљевства, дошао је до закључка да је неопходно усвојити директиву ЕУ, додајући да је уз правну регулативу потребно обезбедити помоћ узбуњивачима на више нивоа и да је ту помоћ потребно дати на самом почетку узбуњивања.

„Наше досадашње искуство нам говори да се најчешће узбуњивачи одређују оним што им се деси“, цитира се у извештају главни уредник Пиштаљке Владимир Радомировић. „Најчешћи облик одмазде је отказ, али има и озбиљнијих начина одмазде када особе које је узбуњивач пријавио прибегавају претњама, како личним тако и против узбуњивачеве породице“, истакао је Радомировић, подсећајући да је у Новом Саду једном узбуњивачу запаљен аутомобил на паркингу испред стана у којем живи са породицом.

У истраживању се помињу и други случајеви из Пиштаљкине праксе, као што је „мобинг празног

стола“, са којим се суочио један полицајац у Београду који је пријавио корупцију и сукоб интереса. Севиц овакве мере назива „меком одмаздом“, у поређењу са „тврдим“ мерама које укључују парнице и судске поступке који захтевају велике трошкове за узбуњиваче (поступак „исцрпљивања“).

Севиц се због тога пита у ком моменту се постаје узбуњивач, да ли у моменту пријаве или у моменту одмазде. Оно што јесте тачно по њему је да медији и невладине организације инсистирањем на питањима одмазде покушавају да привуку пажњу јавности. Нада је да ће овакво извештавање утицати на то да будући узбуњивачи на пролазе кроз исту голготу, но могуће је и да прича о трагедији узбуњивача и изостанку њихове заштите убудуће одврати потенцијалне узбуњиваче од узбуњивања. Чињеница је да пажњу јавности углавном завређују они случајеви који би могли да се подведу под црну хронику. Успешна „унутрашња узбуњивања“, када се узбуњивање изврши надређенима и проблем реши „у кући“, најчешће и не доспеју у јавни домен.

Врсте одмазде које трпе узбуњивачи су запањујуће сличне где год да се догоде и то би могао да буде кључни фактор за прихватање идеје о предностима директиве на нивоу целе Европске уније којом би се дефинисала заштита узбуњивача, и одвраћало од праксе одмазде.

Јасно је свима да само усвајање закона о заштити узбуњивача није довољно и да се у заштиту узбуњивача морају укључити и други. Аутор инсистира да ће сви актери у ЕУ моћи да искористе примере добре праксе који већ постоје у одређеним земљама, на пример обуку судија и тужилаца коју у Србији спроводе Правосудна академија и Пиштаљка.

НИВО	УЧЕСНИК	ПРИМЕРИ ДЕЛОВАЊА
Писање закона и политике	Извршна, законодавна (одбори у парламенту)	Брифинзи, лобирање
Судови и правосуђе	Судије и запослени у правосуђу	Изградња капацитета путем обука и материјала за обуку
Примена закона	Државни органи и агенције	Надгледање организација којима је надлежност примена закона
Медији	Штампани, телевизија и онлајн платформе	Успостављање сарадње и подизање свести
Екстерне агенције за пријем информације од узбуњивача	Регулаторне агенције, агенције за примену закона, надзорна тела	Упутства за различите начине примања информација од узбуњивача, рад на пракси, развој капацитета
Послодавци	Приватни и државни	Развој праксе за пријем информација од узбуњивача,
Друштво	Грађани	Раст свести „од уста до уста“ и кроз образовање. Када је неопходно, слање позитивних порука да узбуњивање није „друкање“.

У случају који би могао да постане највећи банкарски скандал у историји, узбуњивач Хауард Вилкинсон тврди да је опрано 200 милијарди евра сумњивог новца. Вилкинсон је до 2014. био шеф одељења за трговање у балтичком региону за Данске банку, а пред данским парламентарним одбором, који истражује овај случај, рекао је да су у праће новца биле умешане и Дојче банке, Џеј Пи Морган и Бенк ов Америка. „Нико не зна где је тај новац отишао. Све што знамо је да су га последњи видели људи из ове три велике банке у САД“, рекао је тај британски банкар. Вилкинсона заступа Стивен Кон, вашингтонски адвокат познат по одбрани узбуњивача из банкарског сектора. Кон је на позив Пиштаљке два пута био у Београду: 2011. године када се између осталих састао и са Верицом Бараћ, и 2016. године, када је говорио на првој међународној конференцији Пиштаљке.

Припадник ирског ваздухопловства отићи ће у превремену пензију јер не може да издржи притисак надређених. Он је један од тројице припадника оружаних снага Републике Ирске који су пријавили да су војници изложени отровним хемикалијама.

Да ли публицитет помаже узбуњивачима?

Пише: Милан Павлица, адвокат Пиштаљке

Када му је запаљен аутомобил испред стана у којем живи, узбуњивач из Новог Сада Зоран Пандуров забринуо се да би писање о овом нападу могло да обесхрабри будуће узбуњиваче. Пандуров је сматрао да овај догађај не треба пласирати у јавност. Ми у Пиштаљци мислили смо другачије. Имали смо веру да ће јавност тај напад разумети на прави начин и да ће објављивање приче имати више позитивних него негативних последица. Одјек те вести показао је да смо били у праву. Тужилаштво је тек тада променило своју првобитну одлуку да не истражује овај случај, предмету је дало хитан статус па је пироман брзо пронађен и осуђен. Пандуров је у поступку да добије накнаду штете за свој ауто. Пиштаљка је Пандурову пружила и правну помоћ, препознавши снагу удруживања права и медија.

Инсистирајући на причама узбуњивача, она је ову маргиналну групу ставила у центар пажње јавности, што су приметили и бројни актери на међународном плану. У овом билтену помињу се две такве студије. Док год је узбуњивач изолован и за њега се не зна ван локалног окружења, он је лака мета и плен. Када постане опште познат, однос према њему је другачији. Зоран Пандуров није једини узбуњивач који је захваљујући адвокатима и новинарима Пиштаљке привукао пажњу опште јавности. Лекар Борко Јосифовски, најпознатији узбуњивач у Србији, недавно је направио прави мали „блицкриг“ у медијима, пошто је захваљујући адвокатима Пиштаљке који су га заступали пред судом и новинарима Пиштаљке који су га „заступали“ пред јавношћу и први и једини истражили његов случај после 13 година добио судску пресуду којом се потврђује да је трпео одмазду због узбуњивања. Имате ли, дакле, поверења у јавност? Ми у Пиштаљци ту одлуку одавно смо донели. ■

Судска пракса

 Агенција за борбу против корупције и Државно правобранилаштво у име Министарства здравља, полиције и тужилаштва изјавили су жалбе не пресуду која је донета у корист узбуњивача Борка Јосифовског. Овакав потез Агенције и правобранилаштва је неочекиван с обзиром на то да је министар здравља Златибор Лончар јавно пружио подршку узбуњивачу и признао да су постојали пропусти у раду Министарства здравља које би требало испитати. Узбуњивача Јосифовског заступа правни тим Пиштаљке. ■

 Основни суд у Нишу донео је пресуду у корист узбуњивача Весне Љубенковић која је удаљена са рада у Дому ученика средњих школа у Нишу јер је пријавила злоупотребу службеног положаја директора и председника управног одбора тог дома. Весна Љубенковић је пре радног спора добила и привремену судску меру у своју корист. ■

 Бојан Васовић добио је судску заштиту Основног суда у Куршумлији као лице повезано с узбуњивачем. Васовић је добио отказ јер је одбио да потпише анекс уговора о раду којим се премешта на радно место удаљено 160 километара. Отказ је добио због подршке колеги Горану Перићу, који је пријавио незаконитости директора Високе пословне школе у Блацу у којој су обојица били запослени. ■

 Управни суд је без адекватног образложења одбио да заштити узбуњивача Душка Петровића, државног службеника који је указивао на бројне малверзације у Министарству спорта и омладине. Због повреде права на правично суђење узбуњивач тражи заштиту пред Уставним судом. ■

 Управни суд поништио је решење жалбене комисије Министарства унутрашњих послова која је дисциплински казнила узбуњивача Слободана Маринковић. Инспектор Маринковић је још 2012. године истражио корупцију у београдској општини Раковица. ■

 Управни суд поништио је решење жалбене комисије града Ваљева којим је узбуњивач Владимир Пантић распоређен на друго радно место. Пантић је пријавио незаконитости приликом изградње производне хале „Горења“ и једног стамбеног комплекса у центру Ваљева. ■

 Апелациони суд у Београду укинуо је пресуду Другог основног суда којом је узбуњивач Светлана Јовановић била обавезана да плати 150.000 динара бившем управнику Центра за азил у Боговађи. Јовановић је пријавила да управник узима мито од миграната, а он ју је тужио за повреду части и угледа. ■

